

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 22 februari 1916 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om lag rörande inrättande av förlikningskommissioner för biläggande av vissa rättstvister.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Trana *), Söderbergh, K. Larsson, Rogberg *), Alexanderson *), greve Spens, Dahl, Lars Olsson, Schotte, Lindqvist i Stockholm, Pettersson i Bjälbo *), Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Karlsson i Fjäl och Borg.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 101, har herr *Karl Karlsson* i Mo hemställt: »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t efter verkställd utredning ville till riksdagen inkomma med förslag till lag angående inrättande av förlikningskommissioner för biläggande av vissa rättstvister».

Till stöd för sin ifrågavarande hemställan har motionären anført följande:

»Behovet att förenkla processandet har i vårt land uppstått och ökats i samma mån processlystnaden synes hava inom de flesta orter och hos alla samhällsklasser tilltagit. Vid flertalet av landets underdomstolar upptager den ofta digra 'uppropslistan' för varje allmänna tingssammanträde en mängd mål, vilka till sin beskaffenhet och innebörd äro av den art, att desamma icke bort dragas inför en av viktigare

*Motionärens
motivering.*

ärenden förut nog tyngd domstol — att där ting efter ting och sammanträde efter sammanträde av rätten handläggas och behandlas. Många av de rättsärenden, vilka våra domstolar på sådant sätt nödgats behandla och nedlägga tid och arbetskraft på, äro i det närmaste värdelösa och för övrigt utan nämnvärd betydelse. Men icke nog med det hinder i andra viktiga ärendens behöriga behandling och utredning, som processandet i småsaker framkallar, rättegångar av slik beskaffenhet åstadkomma avsevärda kostnader, utom ett onödigt ödslande av tid och arbetskraft.

Även ur samhällsfrids och ett gott samlivs synpunkt sett, verkar ett processande i småsaker uppenbarligen menligt; framkallande hat och bitterhet, där eljest frid och vänskap varit rådande.

Varje åtgärd att förminska denna processlystnad och, om möjligt, för domstolarna att undgå de mest värdelösa rättegångarna, måste förty vara gagneligt, ej allenast för det allmänna — för staten — utan även för den enskilda individen.

Inom vårt grannland Norge tror jag mig veta, att där redan från 1869 varit inrättade förlikningskommissioner för att förekomma processandet i vissa skuldfördringsmål, något som visat sig äga en så god verkan, att redan 1888 allenast 12 procent av hos kommissionen behandlade mål fullföljdes inför ordinarie domstol.

Det synes mig kunna vara möjligt och lämpligt, att exempelvis inom varje tingslag och stadssamhälle med egen jurisdiktion inrättas en — och där tingslagen och städerna äro mera folkrika eller till yttinnehållet stora — flera förlikningskommissioner, vilka skulle få uppgift att utreda de mindre viktiga målen och därefter giva parterna förslag till förlikning samt, där de tvistande därmed åtnöjas, detsamma till behörig efterrättelse fastställa.

För att sådana förlikningskommissioner skola kunna verka i önskvärd utsträckning torde föreskrift böra införas, att mindre viktiga mål — exempelvis de som understiga 500 kronors värde — skola av förlikningskommissioner behandlas och deras utlåtande avvaktas, innan slika mål finge instämmas till vanlig domstol.

Givetvis skulle dessa förlikningskommissioner icke befatta sig med de rent kriminella målen — utan endast med de civilrättsliga.

Tanken att, så att säga, på mera godvillig väg söka slita rättsliga tvister är i vårt land ingalunda ny. Så hava vi lagen om skiljemannaförfarandet av år 1887 och förlikningsmannainstitutionen av år 1906. Även 1734 års lag förutsätter i 20 kap. rättegångsbalken, att en upp-

kommen tvist bör kunna, jämväl sedan stämt blivit, förlikas och att domaren må därtill medverka.

Jag tillåter mig i detta sammanhang påpeka, att en av allmänheten utsedd förlikningskommission bör hos de tvistande ingiva större förtroende än om förlikning föreslås av tredje man, utan uppdrag.

Då skiljemannaförfarandet stadfästades och förlikningsmannainstitutionen infördes, mottogos dessa för vårt rättsväsen och samhällsformer nya anordningar med misstro, ej allenast av folkopinionen landet runt, utan även av landets lagstiftande myndigheter.

Nu har emellertid denna misstro försvunnit och få torde finnas, som nu skulle vilja avskaffa nämnda anordningar.

Beträffande kommissionens sammansättning tillåter jag mig föreslå, att medlemmarna i densamma skola utgöra för varje kommission tre, av vilka en utses till ordförande och en till sekreterare — dock så att en och samma ledamot må äga rätt att mottaga bägge dessa uppdrag. Dessa kommissionens ledamöter böra utses för vissa år — exempelvis för 6 år i sänder — inför underdomstolarna av å kommunalstämma och av stadsfullmäktige utsedda ombud, vilka i sin ordning väljas på sätt som för val av nämndemän är stadgat, och böra till ledamöter kunna väljas var och en som är kvalificerad att mottaga nämndemansbefattning.

I fråga om kostnaderna har jag tänkt mig, att då uppdraget att vara ledamöter i kommissionen bör, synes mig, likställas med kommunala uppdrag i allmänhet, vilka äro oavlönade, så bör icke något arvode till samma ledamöter utgå, men däremot reseersättningar och en skälig gottgörelse till sekreteraren, lämpad efter det arbete som han i kommissionen utfört, allt att utgå från kommunens medel och av de avgifter som må anses lämpligt att lägga på de rättssökande.»

De kostnader och andra olägenheter, som äro förenade med rättegång, hava i utlandet på flera håll fört till bemödandet att söka genom parternas förlikande förekomma sådan.

I Frankrike infördes under revolutionstiden särskilda ämbetsmän, fredsdomare, som icke behövde vara lagfarna och som hade till uppgift dels att såsom första och stundom enda instans döma i ringare tvistemål och brottmål, dels ock att söka förlika tvistande parter. Fredsdomare tillsätts av presidenten, i regel en för varje kanton. Det är part förbjudet att vid domstol anhängiggöra en sak, däri förlikning med laga verkan kan träffas, utan att han förut inför fredsdomaren sökt träffa förlikning med motparten.

*Utskottet.
Historik.*

De länder, vilkas lagstiftning vilar på den franska (Belgien, Italien m. fl.), hava likaledes upptagit fredsdomareinstitutionen med enahanda befogenheter som i Frankrike; dock har i allmänhet tvånget att söka förlikning numera blivit upphävt utom för vissa slag av tvister.

I Ryssland väljes fredsdomaren av traktens jordägare bland personer med en viss census och viss bildning; hans befogenhet motsvarar den franske fredsdomarens men skyldighet att anlita honom för förlikning finnes icke.

I Tyskland har part rätt, men icke skyldighet att kalla sin motpart inför underdomaren (Amtsrichter) för att söka träffa förlikning; endast i fråga om äktenskapsskillnad får rättegång icke anlitas utan ett sådant förberedande försök. Infinner sig icke motparten, medför detta ingen annan påföljd än att förlikningsförsöket anses förfelat och saken förelägges rätten till prövning.

Danmark och Norge införde i slutet av 1700-talet s. k. forligskommissioner, en för var och en av de forligskredse, i vilka landet är indelat. Dessa kommissioner, vilkas befogenhet är inskränkt till tvistemål, bestå av två personer, som i Danmark utnämnas av de kommunala myndigheterna, men i Norge väljas av distriktets röstberättigade innevånare bland några av de kommunala myndigheterna föreslagna personer. Inför dessa kommissioner skall i regel varje civilt mål framläggas, innan det instämnes för domstolen, och parterna hava om möjligt att personligen infinna sig. Kommissionen har att söka förlika parterna, och blir förlikning ingången, har denna samma verkan som laga dom. I Norge hava dessa kommissioner dessutom genom en lag av 1869 fått domsrätt under vissa villkor i penningemål, där den omtvistade summan ej överstiger 120 kronor.

Enligt vår lagstiftning åligger det domaren att råda parterna till förlikning, sedan saken kommit inför rätta; någon förberedande åtgärd i detta syfte är icke stadgad. Däremot har frågan om inrättande av förlikningskommittéer upprepade gånger varit föremål för prövning såväl inom representationen som inom de för omarbetande av allmänna lagen tillsatta beredningar. Förslag i berörda hänseende väcktes vid riksdagarna 1809—1810, 1817—1818, 1823, 1828—1830 och 1834—1835 utan att tillvinna sig rikets ständers bifall. I sitt 1826 avgivna förslag till ny rättegångsbalk avstyrkte lagkommittén inrättande av särskilda förlikningsanstalter under förklarande, att stadgandet i 1734 års lag att domaren skall råda parterna till förlikning varit kraftigt nog att framkalla ett allmänt bemödande vid rikets domstolar att bemedla förlikningar och troligen komme att även framdeles vara tillfyllest för alla

mål, där förlikning utan förnärmande av någondera partens rätt och utan obehörigt inflytande på parternas fria vilja stode att vinna.

Sedan rikets ständer år 1841 uttalat sig för nyttan och behovet av förlikningskommittéer och i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om utredning och förslag härom, remitterades ärendet till den för granskning av lagkommitténs förslag då tillsatta lagberedningen, som i utlåtande av år 1842 avstyrkte inrättandet av förlikningskommittéer. Beredningen anförde härvid bland annat: Den föreslagna anordningen avsåge tydligen anstalter, som skulle tillkomma genom allmän försorg och vilkas anlåtande borde göras till villkor för tillträde till domstolarna, så att ej något tvistemål kunde anhängiggöras vid domstol utan att försök till dess biläggande förut blivit gjort genom förlikningskommittéernas bemedling. Förlikningar tjänade dock till intet, om därigenom rättvisan uppoffrades; de gåve då tvärtom anledning till nya tvister. En förlikningskommitté borde därför vara så anordnad, att den endast stadfäste med rättvisan överensstämmande förlikningar. Härför fordrades, att män av grundlig lagkunskap ledde kommitténs arbete, men även en lagkunnig man måste stundom stanna i villrådighet, huruvida han med gott samvete skulle kunna tillstyrka en förlikning. Den icke lagkunnige skulle däremot ej komma att i samma grad besväras av sådana betänkligheter, och de av honom bemedlade förlikningar kunde därför lätteligen komma att innehålla fel mot rättsgrunder ej blott i verkligt tvivelaktiga frågor utan även ofta i sådana, som för den lagkunnige vore klara och ostridiga. Förlikning skulle säkerligen ej komma till stånd i andra mål än sådana, som vore av så litet tvistig art, att de antagligen stannat i första instans. Då nu tillträdet till domstolarna i första instans vore synnerligen lätt och förenat med föga kostnad i ringare mål, där sakförarens biträde i allmänhet ej begagnades eller behövdes, skulle fördelen av genom förlikningskommittéerna inbesparade rättegångar bliva så ringa, efter avdrag av vad förlikningsproceduren kostat, att den ej ens uppvägde det besvär, som förspildes genom denna procedur, när den bleve fruktlös. Sådana anordningar hade fog för sig endast i länder, där underdomstolarna ej vore så lätt tillgängliga som här, och deras anlåtande förenat med kännbara kostnader och omgångar. Härtill komme, att det skulle möta stora svårigheter att besätta dessa förlikningskommittéer med lämpliga personer.

Den s. k. äldre lagberedningen av år 1849 fann i sitt nämnda år avgivna förslag inom riket råda en så stark benägenhet för inrättande av förlikningskommittéer, att beredningen ansett sig böra, utan att bestämt föreslå inrättandet av formliga förlikningskommittéer, söka be-

fordra anstalter, verkande i samma riktning. Beredningen föreslog därför, att varje stad eller socken skulle äga välja en eller flera gode män att, när de därom anlitas, gå parten till handa med bemedling av förlikning i tvistemål. Sakens instämmande till domstol borde dock alltid föregå gode männen anlåtande, så att sådant ej måtte ske onödigtvis eller i otid och förlikningsförsöket kunna grundas på säker kännedom om den sak, varom tvisten handlade. Försöket skulle äga rum, innan saken första gången komme före för domstolen. Den som ville söka förlikning, skulle kalla sin motpart till mötes inför gode männen; uteblev motparten utan förfall skulle han gå miste om rättegångskostnaden vid första domstolen, ändå att han vunne rättegången.

Sedermera framställdes förslag om förlikningskommittéers inrättande vid riksdagarna 1847—1848, 1850—1851, 1856—1858, 1865—1866, 1867, 1868 och 1870, utan att dock vinna riksdagens bifall.

Även nya lagberedningen ansåg sig i sitt betänkande av år 1884 icke kunna föreslå införandet av särskilda officiella förlikningsanstalter. Såsom exempel hade, anförde beredningen bland annat, åberopats förlikningskommissionerna i Danmark och Norge. Det i dessa länder rådande sakföraretvånget hade där förnämligast föranlett inrättandet av ifrågasvarande institutioner, där parterna själva kunde föra sin talan och utan större kostnader få sina tvister avgjorda på överenskommelsens väg. Hos oss funnes ej sakföraretvång och vore förfarandet i första instans så ordnat, att parterna i alla enklare mål kunde själva utföra sin talan. Då rättegångskostnaden därför bleve jämförelsevis ringa, torde särskilda förlikningsinstitutioner vara obehövlige och domaren såsom hittills själv med framgång kunna utöva medlarekallet. Detta gäve en säkrare garanti för att den fogliga partens fördel icke åsidosattes och den processlystne icke uppmuntrades, än om det såsom regel fastställdes, att alla eller vissa slags tvister ovillkorligen eller, om endera parten det önskade, skulle underställas en förlikningskommitté, innan de finge anhängiggöras vid domstol. Den i 1849 års betänkande föreslagna anordningen vore alldeles särskilt olämplig.

Utskottet finner de mot förlikningskommissioners inrättande förut åberopade skäl fortfarande äga giltighet. Även i utlandet lär, enligt vad utskottet erfarit, det tidigare förtroendet till nyttan av dylika institutioner på många håll hava alltmera minskats. Särskilt har tvånget att före ett måls instämmande till domstol däri söka förlikning i allmänhet avskaffats. I Norge och Danmark, där förlikningsförsök alltjämt är obligatoriskt för tillträde till domstol, skall ändring härutinnan enhälligt hava

förordats av för rättegångsväsendets reformerande i dessa länder tillsatta kommissioner. Utskottet vill i detta sammanhang anmärka, att den av motionären åberopade uppgiften att av vid de norska förlikningskommissionerna år 1888 handlagda mål blott tolv procent blivit fullföljda till domstol, lärer vara missvisande. Då Norge saknar enkla och summariska anordningar för fordringars uttagande, motsvarande lagsöknings- eller handräkningsförfarandet hos oss, har man där nödgats draga inför förlikningskommissionerna en stor mängd enkla skuldfordringsmål, däri betalningsskyldigheten vanligen är ostridig och domstolsförfarande således obehövt. Huvudparten av de vid förlikningskommissionerna handlagda mål torde hava varit av denna art och dragas därför av naturliga skäl icke sedan inför domstol.

Utskottet kan ej vitsorda motionärens uppgift, att processlystnaden i vårt land på senare tid skulle hava tilltagit. Rättsstatistiken utvisar tvärtom, att vid häradsrätterna i allmänhet handläggas färre mål nu än under tidigare perioder. Vid rådhusrätterna har visserligen antalet mål ökats, men torde detta bero på stadsbefolkningens stora tillväxt och näringslivets starka utveckling. Verkligt processlystna parter förekomma väl men blott i ringa antal, och lära dessa i allt fall icke vara mottagliga för förlikningsförsök.

För närvarande torde i ungefär hälften av alla till våra domstolar instämnda mål förlikning träffas, utan att handläggning vid domstol ifrågakommer. Under rättegången bliva ytterligare ett stort antal mål förlikta.

Vid nu anförda förhållanden synes det utskottet icke föreligga skäl att i vårt land införa en i vår rättsordning hittills främmande institution. En sådan åtgärd skulle säkerligen i många fall endast innebära ett ökande av instansernas antal.

Utskottet får alltså hemställa,

att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 februari 1916.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.